ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 2ας Οκτωβρίου 2019*

«Προδικαστική παραπομπή – Ιθαγένεια της Ένωσης – Οδηγία 2004/38/ΕΚ – Δικαίωμα διαμονής υπηκόου τρίτου κράτους ανιόντος σε ευθεία γραμμή ανηλίκων πολιτών της Ένωσης – Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β' – Προϋπόθεση επαρκών πόρων – Πόροι αποτελούμενοι από εισοδήματα προερχόμενα από απασχόληση που ασκείται χωρίς τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας»

Στην υπόθεση C-93/18,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Court of Appeal in Northern Ireland (εφετείο Βόρειας Ιρλανδίας, Ηνωμένο Βασίλειο) με απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2018, στο πλαίσιο της δίκης

**Ermira Bajratari**

κατά

**Secretary of State for the Home Department,**

παρισταμένου του:

**Aire Centre,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, R. Silva de Lapuerta (εισηγήτρια), Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, A. Rosas, L. Bay Larsen και M. Safjan, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 24ης Ιανουαρίου 2019,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η E. Bajratari, εκπροσωπούμενη από τον R. Gillen, solicitor, την H. Wilson, BL, και τον R. Lavery, QC,

– το Aire Centre, εκπροσωπούμενο από τον C. Moynagh, solicitor, τον R. Toal, BL, την G. Mellon, BL, την A. Danes, QC, και τον A. O'Neill, QC,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

– η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον F. Shibli και την R. Fadoju, επικουρούμενους από τον D. Blundell, barrister,

– η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους M. Smolek και J. Vláčil, καθώς και από την A. Brabcová,

– η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον J. Nymann-Lindegren, καθώς και από τις M. Wolff και P. Ngo,

– η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Bulterman και C. S. Schillemans,

– η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη αρχικώς από τον G. Hesse, στη συνέχεια από την J. Schmoll,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την E. Montaguti και τον J. Tomkin,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 19ης Ιουνίου 2019,

εκδίδει την ακόλουθη

## Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77, καθώς και διορθωτικό ΕΕ 2004, L 229, σ. 35).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Ermira Bajratari και του Secretary of State for the Home Department (Υπουργού Εσωτερικών, Ηνωμένο Βασίλειο) σχετικά με το δικαίωμά της διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο.

### Το νομικό πλαίσιο

3 Κατά την αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας 2004/38:

«Οι απολαύοντες του δικαιώματος διαμονής δεν θα πρέπει […] να καθίστανται υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά την αρχική περίοδο διαμονής τους. Για τον σκοπό αυτό, το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους, για χρονικά διαστήματα μεγαλύτερα των τριών μηνών, θα πρέπει να υπόκειται σε όρους.»

4 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2004/38, το οποίο επιγράφεται «Ορισμοί», έχει ως εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

1) “πολίτης της Ένωσης”: κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους·

2) “μέλος της οικογένειας”:

[…]

δ) οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του (της) συζύγου ή του (της) συντρόφου, όπως ορίζεται στο στοιχείο β)·

3) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής.»

5 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2004/38, το οποίο επιγράφεται «Δικαιούχοι», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία ισχύει για όλους τους πολίτες της Ένωσης οι οποίοι μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι καθώς και [για] τα μέλη των οικογενειών τους κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 2 σημείο 2 που τους συνοδεύουν ή πηγαίνουν να τους συναντήσουν.»

6 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, το οποίο επιγράφεται «Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών», έχει ως εξής:

«Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή

γ) – έχουν εγγραφεί σε ιδιωτικό ή δημόσιο ίδρυμα, εγκεκριμένο ή χρηματοδοτούμενο από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της νομοθεσίας ή της διοικητικής πρακτικής του, για να παρακολουθήσουν κατά κύριο λόγο σπουδές, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, και

– διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας στο κράτος μέλος υποδοχής και βεβαιώνουν την αρμόδια εθνική αρχή, με δήλωση ή με ισοδύναμο μέσο της επιλογής τους, ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, ή

δ) είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α), β) ή γ).»

7 Το άρθρο 14 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Διατήρηση του δικαιώματος διαμονής», προβλέπει στην παράγραφο 2 τα εξής:

«Οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη της οικογένειάς τους έχουν το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στα άρθρα 7, 12 και 13, ενόσω πληρούν τους όρους των άρθρων αυτών.

[…]»

8 Το άρθρο 27 της οδηγίας 2004/38, το οποίο περιλαμβάνεται στο τιτλοφορούμενο «Περιορισμοί του δικαιώματος εισόδου και του δικαιώματος διαμονής για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας» κεφάλαιοVI της εν λόγω οδηγίας, ορίζει στις παραγράφους 1 και 2 τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος κεφαλαίου, τα κράτη μέλη μπορούν να επιβάλλουν περιορισμούς στην ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ένωσης και των μελών της οικογένειάς τους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας. Δεν μπορεί να γίνεται επίκληση των λόγων αυτών για την εξυπηρέτηση οικονομικών σκοπών.

2. Κάθε μέτρο που λαμβάνεται για λόγους δημόσιας τάξης ή δημόσιας ασφάλειας πρέπει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας και να θεμελιώνεται αποκλειστικά στην προσωπική συμπεριφορά του [ενδιαφερομένου]. Προηγούμενες ποινικές καταδίκες δεν αποτελούν αφ' εαυτών λόγους για τη λήψη τέτοιων μέτρων.

Η προσωπική συμπεριφορά του [ενδιαφερομένου] πρέπει να συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή, στρεφόμενη κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας. Αιτιολογίες που δεν συνδέονται με τα στοιχεία της υπόθεσης ή στηρίζονται σε εκτιμήσεις γενικής πρόληψης δεν γίνονται αποδεκτές.»

## Το ιστορικό της διαφοράς της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

9 Η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, E. Bajratari, Αλβανίδα υπήκοος, διαμένει στη Βόρεια Ιρλανδία από το 2012.

10 Ο σύζυγος της προσφεύγουσας της κύριας δίκης, D. Bajratari, επίσης Αλβανός υπήκοος που διαμένει στη Βόρεια Ιρλανδία, ήταν κάτοχος δελτίου διαμονής το οποίο του επέτρεπε να διαμένει στο Ηνωμένο Βασίλειο για το χρονικό διάστημα από τις 13 Μαΐου 2009 έως τις 13 Μαΐου 2014. Το εν λόγω δελτίο διαμονής τού χορηγήθηκε λόγω της προηγούμενης σχέσης του με την κ. Toal, υπήκοο του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία έληξε στις αρχές του 2011. Μολονότι ο D. Bajratari εγκατέλειψε το Ηνωμένο Βασίλειο το 2011 για να συνάψει γάμο με την E. Bajratari στην Αλβανία, εντούτοις, επέστρεψε στη Βόρεια Ιρλανδία το 2012. Το δελτίο διαμονής του ουδέποτε ανεκλήθη.

11 Το ζεύγος έχει τρία τέκνα, όλα γεννημένα στη Βόρεια Ιρλανδία. Τα δύο πρώτα εκ των τέκνων τους έχουν αποκτήσει πιστοποιητικό ιρλανδικής ιθαγένειας.

12 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο D. Bajratari άσκησε διάφορες επαγγελματικές δραστηριότητες από το 2009 και ότι, τουλάχιστον από τις 12 Μαΐου 2014, ημερομηνία λήξης της ισχύος του δελτίου διαμονής του, εργάζεται παρανόμως καθόσον δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι κανένα μέλος της οικογένειας δεν μετακόμισε ποτέ ούτε διέμεινε ποτέ σε άλλο κράτος μέλος της Ένωσης και ότι οι μόνοι πόροι που διαθέτει η οικογένεια είναι τα εισοδήματα του D. Bajratari.

13 Μετά τη γέννηση του πρώτου της τέκνου, η E. Bajratari υπέβαλε, στις 9 Σεπτεμβρίου 2013, αίτηση στο Home Office (Υπουργείο Εσωτερικών, Ηνωμένο Βασίλειο), προκειμένου να της αναγνωριστεί παράγωγο δικαίωμα διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2004/38, επικαλούμενη την ιδιότητά της ως ασκούσας πράγματι την επιμέλεια του τέκνου της, πολίτη της Ένωσης, και υποστηρίζοντας ότι τυχόν άρνηση να της χορηγηθεί δελτίο διαμονής θα στερούσε από το τέκνο της τα δικαιώματά του ως πολίτη της Ένωσης.

14 Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2014 του Secretary of State for the Home Department (Υπουργού Εσωτερικών) για δύο λόγους, ήτοι, πρώτον, διότι η E. Bajratari δεν είχε την ιδιότητα του «μέλους της οικογένειας», υπό την έννοια της οδηγίας 2004/38, και, δεύτερον, διότι

το τέκνο της δεν πληρούσε την προϋπόθεση της οικονομικής αυτάρκειας που προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της εν λόγω οδηγίας. Ωστόσο, δεν αμφισβητήθηκε η συνδρομή της προϋποθέσεως σχετικά με την «πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας».

15 Στις 8 Ιουνίου 2015, το First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [πρωτοδικείο διοικητικών διαφορών (τμήμα μετανάστευσης και ασύλου), Ηνωμένο Βασίλειο] απέρριψε την προσφυγή που άσκησε η E. Bajratari κατά της απόφασης του Home Office (Υπουργείου Εσωτερικών). Στις 6 Οκτωβρίου 2016, το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [εφετείο διοικητικών διαφορών (τμήμα μετανάστευσης και ασύλου), Ηνωμένο Βασίλειο] απέρριψε το ένδικο μέσο της E. Bajratari. Η τελευταία υπέβαλε, κατόπιν αυτού, στο Court of Appeal in Northern Ireland (εφετείο Βόρειας Ιρλανδίας, Ηνωμένο Βασίλειο) αίτηση άδειας να ασκήσει ένδικο μέσο κατά της απόφασης του Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [εφετείου διοικητικών διαφορών (τμήμα μετανάστευσης και ασύλου)].

16 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει στο παρελθόν ότι η προϋπόθεση που επιβάλλει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, σύμφωνα με την οποία ο πολίτης της Ένωσης πρέπει να διαθέτει επαρκείς πόρους, πληρούται εφόσον ο εν λόγω πολίτης έχει στη διάθεσή του τους πόρους αυτούς και ότι δεν υπάρχει καμία απαίτηση σχετική με την προέλευση των πόρων αυτών (πρβλ. αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2004, Zhu και Chen, C-200/02, EU:C:2004:639, σκέψη 30, καθώς και της 10ης Οκτωβρίου 2013, Alokpa και Moudoulou, C-86/12, EU:C:2013:645, σκέψη 27). Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει ότι το Δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί ειδικά ως προς το ζήτημα αν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εισοδήματα από παράνομη κατά το εθνικό δίκαιο απασχόληση.

17 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Court of Appeal in Northern Ireland (εφετείο Βόρειας Ιρλανδίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Δύναται εισόδημα από παράνομη κατά το εθνικό δίκαιο απασχόληση να θεμελιώσει, εν όλω ή εν μέρει, την ύπαρξη επαρκών πόρων σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της [οδηγίας 2004/38];

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, [της εν λόγω οδηγίας], όταν η απασχόληση θεωρείται επισφαλής αποκλειστικά λόγω του παράνομου χαρακτήρα της;»

## Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

### *Επί του παραδεκτού*

18 Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επισημαίνει ότι, μετά την υποβολή της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, αφαιρέθηκε από τα δύο πρώτα τέκνα της E. Bajratari η ιρλανδική ιθαγένεια, και επομένως τα τέκνα αυτά δεν έχουν πλέον την ιθαγένεια της Ένωσης ούτε τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν. Συνεπώς, η εν λόγω κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα ζητήματα που τίθενται με τα προδικαστικά ερωτήματα έχουν καταστεί ζητήματα αμιγώς υποθετικού χαρακτήρα και ότι, ως εκ τούτου, το Δικαστήριο πρέπει να αρνηθεί να απαντήσει στα ερωτήματα αυτά.

19 Η E. Bajratari και το Aire Centre διευκρινίζουν ότι ασκήθηκε ένδικη προσφυγή βάλλουσα κατά της αποφάσεως των ιρλανδικών αρχών περί αφαιρέσεως της ιθαγένειας των δύο πρώτων τέκνων της E. Bajratari και ότι το High Court (ανώτερο δικαστήριο, Ιρλανδία) έχει επί του παρόντος επιληφθεί της εν λόγω ένδικης προσφυγής.

20 Συναφώς, επισημαίνεται ότι εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και το οποίο φέρει την ευθύνη της εκδοθησομένης δικαστικής αποφάσεως να αξιολογήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, όταν τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο οφείλει, καταρχήν, να απαντήσει. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (απόφαση της 27ης Ιουνίου 2019, Azienda Agricola Barausse Antonio e Gabriele, C-348/18, EU:C:2019:545, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

21 Εν προκειμένω, από τα στοιχεία της δικογραφίας που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι η E. Bajratari έλαβε την άδεια να προσβάλει με ένδικο βοήθημα τις αποφάσεις που ακύρωσαν τα πιστοποιητικά ιρλανδικής ιθαγένειας των δύο πρώτων τέκνων της.

22 Εξάλλου, από κανένα εκ των εν λόγω στοιχείων της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι οι αποφάσεις αυτές έχουν καταστεί απρόσβλητες.

23 Επιπλέον, κατόπιν αιτήσεως παροχής διευκρινίσεων την οποία το Δικαστήριο απηύθυνε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 101 του Κανονισμού Διαδικασίας του, στο αιτούν δικαστήριο, το δικαστήριο αυτό διευκρίνισε ότι, μολονότι ήταν πιθανόν η διαφορά της κύριας δίκης να καταστεί άνευ αντικειμένου, λόγω της απώλειας της ιρλανδικής ιθαγένειας των δύο συγκεκριμένων τέκνων, η διαφορά εξακολουθούσε, εντούτοις, να υφίσταται μέχρι την ημέρα εκείνη και παρέμενε εκκρεμής.

24 Υπό τις συνθήκες αυτές, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να κριθεί παραδεκτή.

### *Επί της ουσίας*

25 Με τα δύο προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν εάν το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ανήλικος πολίτης της Ένωσης διαθέτει επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνει υπέρμετρα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της διαμονής του, ακόμη και όταν οι πόροι αυτοί προέρχονται από εισοδήματα αντλούμενα από απασχόληση την οποία ασκεί παράνομα ο πατέρας του, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο εν λόγω κράτος μέλος.

26 Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζεται ότι, όσον αφορά πολίτες της Ένωσης που έχουν γεννηθεί στο κράτος μέλος υποδοχής και δεν έχουν κάνει ποτέ χρήση του δικαιώματός τους ελεύθερης κυκλοφορίας, όπως τα δύο πρώτα τέκνα της E. Bajratari, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι εν λόγω πολίτες της Ένωσης δύνανται να επικαλεσθούν το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και τις διατάξεις που έχουν θεσπισθεί για την εφαρμογή του (πρβλ. απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψεις 42 και 43 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

27 Επομένως, το άρθρο 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και η οδηγία 2004/38 παρέχουν καταρχήν στα δύο πρώτα τέκνα της E. Bajratari δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο.

28 Τούτου δοθέντος, υπενθυμίζεται επίσης ότι, δυνάμει του άρθρου 21 ΣΛΕΕ, κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να διαμένει στο έδαφος των κρατών μελών «υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στις Συνθήκες και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή τους» (απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016, NA, C-115/15, EU:C:2016:487, σκέψη 75).

29 Ειδικότερα, τέτοιοι περιορισμοί και προϋποθέσεις είναι οι προβλεπόμενοι στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38 και, μεταξύ άλλων, η προϋπόθεση περί του ότι οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να διαθέτουν επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τον χρόνο διαμονής τους, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας, κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας αυτής (απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016, NA, C-115/15, EU:C:2016:487, σκέψη 76).

30 Όσον αφορά, ιδίως, την προϋπόθεση σχετικά με τον επαρκή χαρακτήρα των πόρων που διαλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, μολονότι ο πολίτης της Ένωσης οφείλει να διαθέτει επαρκείς πόρους, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει καμία προϋπόθεση ως προς την προέλευση των εν λόγω πόρων, οι οποίοι μπορούν να προέρχονται, μεταξύ άλλων, από υπήκοο τρίτου κράτους, γονέα των ενδιαφερόμενων ανήλικων πολιτών της Ένωσης (απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Επομένως, το γεγονός ότι οι πόροι που ανήλικος πολίτης της Ένωσης προτίθεται να επικαλεσθεί, για τους σκοπούς του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, προέρχονται από εισοδήματα τα οποία ο γονέας του, που είναι υπήκοος τρίτου κράτους, αντλεί από απασχόληση την οποία ασκεί στο κράτος μέλος υποδοχής δεν αποκλείει να θεωρηθεί ότι πληρούται η προβλεπόμενη στην εν λόγω διάταξη προϋπόθεση σχετικά με τον επαρκή χαρακτήρα των πόρων (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, Singh κ.λπ., C-218/14, EU:C:2015:476, σκέψη 76).

32 Πρέπει να εξακριβωθεί αν το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται και όταν ο γονέας του ανήλικου πολίτη της Ένωσης δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο κράτος μέλος υποδοχής.

33 Συναφώς, υπογραμμίζεται ότι από κανένα στοιχείο του γράμματος του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38 δεν μπορεί να συναχθεί ότι μόνον οι πόροι που αντλούνται από απασχόληση την οποία ασκεί υπήκοος τρίτου κράτους, που είναι γονέας ανήλικου πολίτη της Ένωσης, καθ' ον χρόνο διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας, μπορούν να λαμβάνονται υπόψη για τους σκοπούς της διατάξεως αυτής.

34 Πράγματι, η εν λόγω διάταξη απαιτεί απλώς και μόνον οι ενδιαφερόμενοι πολίτες της Ένωσης να έχουν στη διάθεσή τους επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνουν υπέρμετρα, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, χωρίς να θέτει καμία άλλη προϋπόθεση, ιδίως όσον αφορά την προέλευση των πόρων αυτών.

35 Εξάλλου, επιβάλλεται η υπενθύμιση ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεδομένου ότι το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας αποτελεί, ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου της Ένωσης, τον γενικό κανόνα, οι προβλεπόμενες στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38 προϋποθέσεις πρέπει να ερμηνεύονται τηρουμένων των ορίων που επιβάλλονται από το δίκαιο της Ένωσης και την αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2013, Brey, C-140/12, EU:C:2013:565, σκέψη 70 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

36 Η τήρηση της ως άνω αρχής συνεπάγεται ότι τα εθνικά μέτρα που θεσπίζονται κατά την εφαρμογή των προϋποθέσεων και των περιορισμών που προβλέπονται στην εν λόγω διάταξη πρέπει να είναι κατάλληλα και αναγκαία για να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός (πρβλ., όσον αφορά πράξεις του δικαίου της Ένωσης προγενέστερες της οδηγίας 2004/38, απόφαση της 23ης Μαρτίου 2006, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-408/03, EU:C:2006:192, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), ο οποίος συνίσταται στην προστασία των δημόσιων οικονομικών των κρατών μελών (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, Singh κ.λπ., C-218/14, EU:C:2015:476, σκέψη 75 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

37 Συναφώς, είναι αληθές ότι, όταν οι πόροι που διαθέτει ανήλικος πολίτης της Ένωσης για την κάλυψη των αναγκών του και των αναγκών των μελών της οικογένειάς του κατά τη διάρκεια της διαμονής του στο κράτος μέλος υποδοχής προέρχονται από εισοδήματα αντλούμενα από εργασία την οποία παρέχει, εντός αυτού του κράτους μέλους, ο γονέας του, που είναι υπήκοος τρίτου κράτους και δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας, ο κίνδυνος να επέλθει απώλεια επαρκών πόρων και ο εν λόγω ανήλικος πολίτης της Ένωσης να επιβαρύνει το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας είναι, λαμβανομένης υπόψη της επισφαλούς καταστάσεως του γονέα του ανηλίκου λόγω του παράνομου χαρακτήρα της διαμονής του, μεγαλύτερος.

38 Υπό το πρίσμα αυτό, εθνικό μέτρο που συνίσταται στον αποκλεισμό τέτοιων εισοδημάτων από την έννοια των «επαρκών πόρων», κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38, θα καθιστούσε δυνατή, βεβαίως, την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκει η διάταξη αυτή.

39 Ωστόσο, υπογραμμίζεται ότι, για να προστατευθούν τα νόμιμα συμφέροντα του κράτους μέλους υποδοχής, η οδηγία 2004/38 περιλαμβάνει διατάξεις που παρέχουν τη δυνατότητα στο τελευταίο αυτό κράτος να λαμβάνει μέτρα σε περίπτωση πραγματικής απώλειας των οικονομικών πόρων, ώστε να αποφεύγεται να επιβαρύνει ο δικαιούχος του δικαιώματος διαμονής τα δημόσια οικονομικά του εν λόγω κράτους μέλους.

40 Ειδικότερα, δυνάμει του άρθρου 14, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να διαμένουν στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής, βάσει του άρθρου 7 της οδηγίας αυτής, διατηρείται μόνον καθόσον οι εν λόγω πολίτες και τα μέλη των οικογενειών τους πληρούν τις τιθέμενες με τη διάταξη αυτή προϋποθέσεις (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015, Singh κ.λπ., C-218/14, EU:C:2015:476, σκέψη 57).

41 Επομένως, το άρθρο 14 της οδηγίας 2004/38 παρέχει τη δυνατότητα στο κράτος μέλος υποδοχής να ελέγχει αν οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους που απολαύουν του δικαιώματος διαμονής πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις που προβλέπονται από την οδηγία 2004/38 καθ' όλη τη διάρκεια της διαμονής τους.

42 Υπό τις συνθήκες αυτές, τυχόν ερμηνεία της προϋποθέσεως σχετικά με τον επαρκή χαρακτήρα των πόρων, που διαλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38, σύμφωνα με την οποία ανήλικος πολίτης της Ένωσης δεν μπορεί να επικαλεσθεί, για τους σκοπούς της διατάξεως αυτής, εισοδήματα αντλούμενα από απασχόληση την οποία ασκεί, στο κράτος μέλος υποδοχής, ο γονέας του, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο εν λόγω κράτος μέλος υποδοχής, θα προσέθετε στην εν λόγω προϋπόθεση μια απαίτηση σχετικά με την προέλευση των πόρων τους οποίους παρέχει ο γονέας αυτός, η οποία θα συνιστούσε δυσανάλογη ανάμιξη στην άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής του ενδιαφερόμενου ανήλικου πολίτη της Ένωσης το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ, καθόσον η ως άνω απαίτηση δεν είναι αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

43 Εν προκειμένω, από τις παρατηρήσεις της E. Bajratari προκύπτει ότι, από το 2009, ο D. Bajratari εργαζόταν πάντοτε στο Ηνωμένο Βασίλειο, καταρχάς ως αρχιμάγειρας σε εστιατόριο και, στη συνέχεια, από τον Φεβρουάριο του 2018, ως υπάλληλος σε πλυντήριο αυτοκινήτων.

44 Εξάλλου, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η E. Bajratari επιβεβαίωσε, χωρίς να αντικρουσθεί από την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ότι επί των εισοδημάτων που αντλήθηκαν από την απασχόληση την οποία ο D. Bajratari συνέχισε να ασκεί, παρά τη λήξη της ισχύος του δελτίου διαμονής του, επιβλήθηκαν φόροι και εισφορές κοινωνικής ασφαλίσεως.

45 Τέλος, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι, κατά τα τελευταία δέκα έτη, τα τέκνα της E. Bajratari προσέφυγαν στην κοινωνική πρόνοια στο Ηνωμένο Βασίλειο. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τη σκέψη 14 της παρούσας αποφάσεως, δεν αμφισβητείται εν προκειμένω η συνδρομή της προϋποθέσεως σχετικά με την πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενείας, που διαλαμβάνεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38.

46 Ωστόσο, εθνικό μέτρο, το οποίο παρέχει στις αρχές του οικείου κράτους μέλους τη δυνατότητα να αρνηθούν την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε ανήλικο πολίτη της Ένωσης για τον λόγο ότι οι πόροι που αυτός προτίθεται να επικαλεσθεί, για τους σκοπούς του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, προέρχονται από απασχόληση την οποία ασκεί ο γονέας του, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας, ενώ οι πόροι αυτοί παρέχουν στον εν λόγω πολίτη της Ένωσης τη δυνατότητα να αντεπεξέλθει, ήδη επί μία δεκαετία, στις δικές του ανάγκες και στις ανάγκες των μελών της οικογένειάς του χωρίς να χρειάζεται να προσφύγει στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του εν λόγω κράτους μέλους, βαίνει προδήλως πέραν του αναγκαίου για την προστασία των δημόσιων οικονομικών του εν λόγω κράτους μέλους ορίου.

47 Επιπλέον, τυχόν ερμηνεία της προϋποθέσεως σχετικά με τον επαρκή χαρακτήρα των πόρων, όπως αυτή περί της οποίας γίνεται λόγος στη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως, θα αντέβαινε στον σκοπό που επιδιώκεται με την οδηγία 2004/38, ο οποίος συνίσταται, όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, στο να διευκολυνθεί η άσκηση του θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, το οποίο παρέχεται απευθείας στους πολίτες της Ένωσης βάσει του άρθρου 21, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, και στο να ενισχυθεί το εν λόγω δικαίωμα (απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 2014, McCarthy κ.λπ., C-202/13, EU:C:2014:2450, σκέψη 31 καθώς και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

48 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι το γεγονός ότι οι πόροι που ανήλικος πολίτης της Ένωσης προτίθεται να επικαλεσθεί, για τους σκοπούς του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, προέρχονται από τα εισοδήματα τα οποία ο γονέας του, που είναι υπήκοος τρίτου κράτους, αντλεί από απασχόληση την οποία ασκεί στο κράτος μέλος υποδοχής δεν αποκλείει να θεωρηθεί ότι πληρούται η προβλεπόμενη στην εν λόγω διάταξη προϋπόθεση σχετικά με τον επαρκή χαρακτήρα των πόρων, ακόμη και όταν ο γονέας αυτός δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο εν λόγω κράτος μέλος.

49 Τέλος, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επικαλείται λόγους σχετιζόμενους με την τήρηση της δημοσίας τάξεως για να δικαιολογήσει τον περιορισμό τον οποίο συνεπάγεται για το δικαίωμα διαμονής ανήλικου πολίτη της Ένωσης το γεγονός ότι εισοδήματα, αντλούμενα από απασχόληση την οποία ασκεί, εντός του κράτους μέλους αυτού, ο γονέας του εν λόγω ανηλίκου, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο Ηνωμένο Βασίλειο, αποκλείονται από την έννοια των «επαρκών πόρων», κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38.

50 Συναφώς, επιβάλλεται η υπενθύμιση ότι, ως δικαιολογητικός λόγος παρεκκλίσεως από το δικαίωμα διαμονής των πολιτών της Ένωσης ή των μελών της οικογένειάς τους, η έννοια της «δημοσίας τάξεως» πρέπει να ερμηνεύεται στενά και, ως εκ τούτου, το περιεχόμενό της δεν δύναται να καθορίζεται μονομερώς από τα κράτη μέλη άνευ ελέγχου εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της Ένωσης (απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

51 Το Δικαστήριο έχει, συνακόλουθα, κρίνει ότι η έννοια της «δημοσίας τάξεως» προϋποθέτει, εν πάση περιπτώσει, εκτός της κοινωνικής διαταραχής που συνιστά κάθε παράβαση του νόμου, την ύπαρξη πραγματικής, ενεστώσας και αρκούντως σοβαρής απειλής σε βάρος θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας (απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, CS, C-304/14, EU:C:2016:674, σκέψη 38).

52 Εν προκειμένω, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης, διαπιστώνεται, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 78 των προτάσεών του, ότι δεν πληρούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για να δικαιολογείται, για λόγους δημοσίας τάξεως, ο περιορισμός του δικαιώματος διαμονής των δύο πρώτων τέκνων της E. Bajratari, ο οποίος απορρέει από τον αποκλεισμό από την έννοια των «επαρκών πόρων», κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38, των εισοδημάτων που αντλούνται από εργασία που παρέχεται παράνομα από τον πατέρα τους.

53 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ανήλικος πολίτης της Ένωσης διαθέτει επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνει υπέρμετρα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της διαμονής του, ακόμη και όταν οι πόροι αυτοί προέρχονται από εισοδήματα αντλούμενα από απασχόληση την οποία ασκεί παράνομα ο πατέρας του, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο εν λόγω κράτος μέλος.

**Επί των δικαστικών εξόδων**

54 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

**Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ανήλικος πολίτης της Ένωσης διαθέτει επαρκείς πόρους ώστε να μην επιβαρύνει υπέρμετρα το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της διαμονής του, ακόμη και όταν οι πόροι αυτοί προέρχονται από εισοδήματα αντλούμενα από απασχόληση την οποία ασκεί παράνομα ο πατέρας του, υπήκοος τρίτου κράτους ο οποίος δεν διαθέτει τίτλο διαμονής και άδεια εργασίας στο εν λόγω κράτος μέλος.**

(υπογραφές)